

PAASMORGEN 2005

Huub Oosterhuis

1.

Oscar Romero, op 24 maart 1980 vermoord, was voordat hij aartsbisschop van El Salvador werd, een trouwhartige ondergeschikte in de kerkelijke hiërarchie van zijn land, een onopvallende, conservatieve en nogal angstige prelaat, zoals de meesten zijn, in Latijns-Amerika en overal. En dus hadden die veertien families die daar de dienst uitmaken, de dood uitmaken, niets van hem te vrezen en niets op hem tegen. Dus werd hij benoemd tot aartsbisschop. Maar eenmaal benoemd, werd hij een ander mens, werd hij die hij zijn moest en zijn kon, weten wij nu: pleitbezorger en partijganger van de armen. Hij noemde dat zelf 'zijn bekering'. Hij wist (dat bleek uit zijn optreden en zijn woorden) dat dit hem zijn leven kon kosten. Maar dat kon hem blijkbaar niet tegenhouden op de weg die hij gaan moest. Hij kon niet anders meer, blijkbaar, dan de dood trotseren en levensgevaarlijk leven: slavernij en moord aanwijzen en bij name noemen. Dus werd hij gedood, niet als eerste, en niet als laatste.

Hij wou niet vermoord worden en was natuurlijk bang voor de dood. Maar meer nog vreesde hij een leven dat geen leven is: een leven gekocht voor de prijs van andermans dood. Zo'n leven wordt ons aangeprezen door bijna alles wat in deze wereld macht en recht van spreken heeft. Hoe weten wij dat dat geen leven is?

2.

Wou Jezus vermoord worden? Heeft Jezus het lijden gekozen? Hij heeft het visioen gekozen van een andere wereld die hij koninkrijk van God noemde. Hij wist zich uitverkoren door het visioen. Hij zag het en was verkocht. En hij nam het lijden op de koop toe. Zo gaat het als je een visioen hebt, een grote liefde, dan moet je lijden. Je zult wel moeten. Dat wil je niet. Maar je laat het er ook niet om. En dus heeft hij geleden. Misschien wel het meest toen hij inzag dat hij niet de laatste zou zijn die zo lijden moest, dat hij niet dé verlosser van de wereld was; dat het misschien wel niets uithaalde. Zou hij dat voorvoeld hebben op de Berg van de Olijven - dat het een vergeefs offer was? Dat is de Berg van de Olijven, dat het zo voelt.

3.

Het verhaal van Jezus' lijden-dood-en-opstanding begint ermee dat ze hem 'uit de weg willen ruimen' - voor geld. 'Uit de weg ruimen', een meedogenloos woord dat je op kleine en grote schaal systematisch ziet gebeuren. De systematische moord, de dood als systeem. Het economische systeem dat deze wereld regeert, produceert miljoenen doden, miljoenen stervende kinderen, en ruimt meedogenloos uit de weg wie daartegen in opstand komt - niemand hier die dit niet weet. En niemand hier die dit regime omver kan werpen. Maar wij allen hier worden verleid, verzocht, bekoord, beproefd om in dit systeem mee te gaan, het te accepteren, het goed te praten, te denken dat het niet anders kan, en ons geweten aan te passen, te verdoven. Met groot, geraffineerd vertoon van consumptiegoederen, begeleid door massamedia, wordt geprobeerd ons verstand te benevelen, zodat wij massaal vergeten wie de prijs betalen voor ons redelijk welvarende, rijke, schatrijke leven.

Nota bene

- In de kop van de vorige Maandbrief staat abusievelijk:
no1, februari 2004; dat moet zijn:
no 1/2 (dubbelnr), februari 2005

- In deze aflevering van de Maandbrief vindt u de laatste preken over het Lukasevangelie in de vorig jaar begonnen serie.

PAASMORGEN 2005

Huub Oosterhuis

WEDUWE EN WEES

Lukas 20:27 - 21:4

Huub Oosterhuis

DE TIJDEN EN HUN EINDE

Lukas 21

Kees Kok

BROOD VAN TRANEN

Lukas 22:1-30

Monique Leijgraaf

DE LAATSTE NACHT IN
JERUZALEM

Lukas 22:31-34.39-62

Alex van Heusden

ZIEN VAN HOREN ZEGGEN

Lukas 24:13-35

Alex van Ligten

EVANGELIE VAN LUKAS - EPILOOG

Lukas 24:33-53

Alex van Heusden

COLOFON

MAANDBRIEF VOOR
LEERHUIS EN LITURGIE

ISSN 1385 0326

Uitgave van de Stichting Leerhuis &
Liturgie (sinds 1980)

Eindredactie: Kees Kok

Redactie en administratieadres: Postbus
17268, 1001 JG Amsterdam; tel. (020)
6256940

leerhuis@leerhuisenliturgie.nl

www.leerhuisenliturgie.nl

Abonnementsprijs: € 22,50 per jaar;
Europa € 30,00

Giro 395505 tnv Stg. Leerhuis en Liturgie

4.

Paulus, ja die, heeft het moorddadige systeem van deze 'wereldorde' niet geaccepteerd, niet goedgepraat, maar aangeklaagd, in zijn visioen van de opstanding van Jezus - Jezus Messias. Die uit de weg geruimde opstandige, met zijn 'gelukkig ben je, armen, die je bent, want van jullie is het koninkrijk van God' - die gemartelde, die is opgewekt, zo dood en begraven als hij was. Door wie dan? Door zijn God die hij 'vader' noemde, de God van Mozes en Elia, de God van de armen; die de machtigen van hun tronen sleurt, en de vernederden zal optillen uit het stof.

In zijn brief aan de ekklesia van Korinte schrijft hij, in het jaar 58 van onze jaartelling, dat De Dood, die 'Uit de weg ruimer' van alle naamlozen, vermisten, verworpenen van heel de geschiedenis - dat die moordenaar Gods aartsvijand is, en dat Jezus Messias door deze God is opgewekt, als eerste van al die verworpenen, om alle machthebbers te onttronen en tenslotte de Dood als laatste vijand te vernietigen - en dan zal God 'alles in allen' zijn, nieuwe wereldorde... schrijft Paulus, opstanding. Als je dat niet gelooft, geef je het laatste woord aan de dood en zijn handlangers, en dan heb je God verkeerd begrepen.

5.

Hoe stelt Paulus zich voor dat deze opgestane Jezus Messias dit klaar krijgt, dit volbrengen zal? Door en met en in allen die bij hem horen, die hem volgen; die in zijn geest in opstand zijn tegen deze wereldorde - die geen natuurgebeuren is maar mensenwerk. Al die 'opstandigen' samen, klein of groot, vormen 'het lichaam van de messias' in deze wereld, zijn uitstralende kracht, zijn hier-en-nu in deze wereld. Al het goede dat gedaan wordt, alle solidariteit en trouw en ontferming die mensen betonen aan elkaar, is tegenbeweging tegen de grote dood, is opstanding - hoe dan, Paulus... dit is niet te denken, dit is op het absurde af. Nee, zegt Paulus, de grote dood, die is absurd! En daarom heeft God de Messias Jezus opgewekt! Hoe weet je dat? Omdat ik drie jaar in de woestijn was en één keer werd weggerukt naar de derde hemel en meegevoerd naar het paradijs en daar, in het lichaam of buiten het lichaam, ik weet het niet, God weet het, onzegbare woorden hoorde. En daaruit leef ik. En dan mompelt hij de woorden die zijn leerling Lukas aan Jezus in de mond heeft gelegd - die messiaanse spreuk waarin heel het bijbelse verhaal is samengevat: 'Niets is onmogelijk bij God.'

Amsterdamse Studentenekklesia, zondag 27 maart 2005

WEDUWE EN WEES

Lukas 20:27 - 21:4

Huub Oosterhuis

1.

Het Lukasfragment dat ons is voorgelezen, bestaat uit vier tafereelen. We 'beschouwen' ze in omgekeerde volgorde, dus eerst het vierde en tenslotte het eerste.

Het vierde: 'Toen hij opkeek zag hij de rijken, hoe zij hun gaven wierpen in de offerschatkist': in het tempelcomplex was een schatkamer en daarin stond een offerkist, een grote collectebak. Hij zag de rijken, hoe zij hun gaven wierpen, met brede gebaren ongetwijfeld - hij houdt niet van die gebaren, zo veel is duidelijk - hij láát niet af, deze thoraprofeet, altijd heftig als het gaat over arm en rijk - hij ziet ook 'een noodlijdende weduwe'.

Ook in het derde tafereel gaat het over rijken en armen, schriftgeleerde 'patsers in dure gewaden, die de huizen van

de weduwen opvreten'. 'Vreten', verslinden - een woedend profetenwoord, wij zingen het soms in onze bewerking van Psalm 14: 'Hebben zij nog nooit van mij gehoord, zegt hij, die aanstichters van dood, die mijn mensen verpatsen en vreten als brood, die loochenen dat Ik ben die Ik ben, dat ik bij name ken de minste der armen, dat het mijn naam is een God van ontrechten te zijn.' - Zo denken de boeken van Mozes en de Profeten over armen en rijken, over macht en recht en over recht op ontferming, en Lukas hoort deze thora-ethiek doorklinken in de 'spiritualiteit' van Jezus - postmoderne christenen houden van dat woord 'spiritualiteit'; de spiritualiteit van Jezus is een politiek geëngageerde: analyse van deze huidige heersende wereld en visioen van de komende wereld.

2.

Het tweede tafereel: 'Hij sprak tot hen: Hoe kan men zeggen van de messias dat hij een zoon van David is? David zelf zegt immers in het boek der psalmen: JHWH zegt tot mijn heer: 'Zit aan mijn rechterhand / tot ik van je vijanden maak / een rustbank onder je voeten.' Als David hem heer noemt, hoe kan hij dan een zoon van hem zijn?'

Er was in het jodendom van die dagen, en nog, een overlevering dat de messias, de aanstichter van die komende wereld, een nakomeling, een zoon van David zou zijn. In het begin van zijn evangelie volgt Lukas die traditie: de bode/engel Gabriël zegt tot Maria/Marjam over het kind dat zij baren zal: God zal hem de troon van zijn vader David geven; van Jozef wordt gezegd dat hij uit het huis van David is, Jezus wordt geboren 'in de stad van David', Betlehem - en zo pas nog, toen Jezus Jericho binnenging, op zijn tocht naar Jeruzalem, zat daar een blinde bedelaar die riep: Jezus, zoon van David, ontferming over mij.

Maar hier laat Lukas Jezus zeggen dat hij niet de zoon van David is, en daarmee zegt hij: dat de komende wereld, het messiaanse koninkrijk, niet in de stijl van Davids koninkrijk zal zijn, waar even meedogenloos onderdrukt en gemarteld werd als in het Romeinse keizerrijk van die dagen.

3.

En dan nu het eerste tafereel. Tot hem kwamen enkele sadduceeën die zeggen dat er geen opstanding is. De sadduceeën vormden een kleine kaste van rijke aristocraten. Zij collaboreerden met de Romeinse bezetters en waren afkerig van iedere vernieuwing of profetische beweging. Uit hun midden werd in de dagen van Jezus de hogepriester gekozen, de hoogste religieuze functionaris van het jodendom. Het waren deze Sadduceeën die Jezus ter kruisiging aan de Romeinen hebben overgeleverd, deze verraders van hun eigen volk - het was niet 'het joodse volk' dat hem ter kruisiging overleverde -, dat moeten we in ons geheugen griffen en nooit meer vergeten.

Ze komen om hem onderuit te halen met een kletsverhaal; citeren Mozes, de gevestigde autoriteit, de traditie, het boek Deuteronomium, de tekst over het zogenaamde 'zwager-huwelijk', maar zonder de liefdevolle toon van de oorspronkelijke tekst te treffen en zonder de eigenlijke bedoeling van die tekst recht te doen. Die bedoeling is: uiterste ontferming - dat een man voor zijn dode broer een eerstgeborene mag verwekken, opdat de naam van de kinderloos gestorvene 'niet uitgewist zal worden uit Israël' (Deuteronomium 25:6). De Sadduceeën maken er een karikatuur van: de eerste nám een vrouw, de tweede en derde námen de vrouw, enzovoort, en dan sterft de vrouw - en van wie zal ze nu de vrouw zijn bij de opstanding der doden, waar ze dus niet in geloven. Jezus typeert hun manier van

denken over God en mens, en man en vrouw, en hun hele corrupte uitbuitersbestaan, met een woord dat in het evangelie en bij Paulus veel voorkomt: deze wereld, wat zoveel betekent als deze gevestigde chaos: dit bestel met zijn heersende bezits- en klassenverhoudingen: heren en knechten. En de heersende verhouding tussen man en vrouw is daar een onderdeel van. In die wereld, binnen dat schema, trouwen ze en worden ze getrouwd: zo gaat dat, de een bezit de ander, de man de vrouw, of de vrouw de man.

Maar er is een komende wereld. En er zijn er die zich die komende wereld hebben waardig getoond: door anders te gaan leven, door zich 'te bekeren', zoals Zacheüs die bereid was terug te geven wat hij gestolen had, afgeperst. 'Bekering' betekent met name in het evangelie van Lukas dat mensen breken met de heersende bezitsverhoudingen. Die bekering heet 'opstanding uit de doden', en is: 'niet meer kunnen sterven', buiten het machtsbereik zijn van de dood, van een leven dat geen leven is. Ofwel 'geworden zijn als engelen': engelen zijn in de bijbel gezonden, helpers, dienstbaren, gezichten die je aanzien, stemmen die je roepen. 'Als engelen geworden zijn' betekent niet: geslachtloos zijn geworden, of zoiets. Maar: levend in een volstrekt andere relatie tot elkaar, niet meer gevangen in de wetmatigheden van bezitten en bezeten worden, nemen en genomen worden. Vrij, eindelijk, elkaar dienend tot geluk; de één een hulp, een gezicht tegenover de ander, zoals het bedoeld is, in den beginne, in die tuin. En zoals het soms is midden in deze snoeiharde wereld - voortekenen van de komende wereld.

4. En dan het hoge, het hoogste woord van dit Lukasevangelie-fragment: 'Dat de doden worden opgewekt heeft Mozes duidelijk gemaakt (in zijn tekst met het opschrift) 'Bij de doornstruik, waar hij zegt dat JHWH de God van Abraham, de God van Izaäk, de God van Jakob is. Hij is geen god van doden maar van levenden, want allen leven voor hem.'

Wat gebeurt hier? Jezus interpreteert Mozes - Lukas voert Jezus op als exegeet. Jezus verwijst naar een tekst die aan Mozes wordt toegeschreven, en die als opschrift, als titel heeft: 'Bij de doornstruik'. Die tekst staat in het derde hoofdstuk van het boek Exodus. In de liturgie van de synagoge werden al in de dagen van Jezus, en worden nog altijd, de vijf boeken van Mozes in één jaar gelezen; iedere sabbat-morgen een stuk, een *sidra*. Elke sidra heeft zijn eigen titel - de sidra waar Jezus naar verwijst, heet 'Bij de doornstruik'. In die passage van het boek van de Uittocht zegt God, vanuit de brandende doornstruik -stem uit het vuur -: Ik ben de God van jouw vader, ik, de God van Abraham, de God van Izaäk, de God van Jakob (Exodus 3:6).

Abraham, Izaäk en Jakob, die zijn al eeuwen dood en begraven, en zo is het opgeschreven in het boek Genesis. Maar hier zegt Jezus dat zij leven, want JHWH is een God van levenden, niet van doden - want allen leven voor hem.

Jezus heeft het, in zijn antwoord aan de Sadduceeën, over 'een komende wereld' en daarmee bedoelt hij geen 'hiernamaals', maar een nieuwe, vernieuwde aardse aarde waar het goed is voor ieder menskind.

Maar hier, plotseling, omschrijft hij de god van zijn traditie, de God van Mozes en de profeten, als een voor wie de doden leven, ofwel, als een die geen mens laat vallen, hoe dan ook niet - ik versta dat als de uiterste consequentie van de woorden 'dat niets onmogelijk is bij deze God'. Uit deze

woorden van Jezus - 'want allen leven voor hem' -, en hij was in zijn tijd en traditie niet de enige die zo dacht, is de hoop op een 'hiernamaals' ontstaan, een leven voorbij de dood, door de dood heen, en na-de-dood-leven in Ik zal er zijn voor jou. Zou hij er niet meer zijn voor mij als ik dood ben? Jezus houdt die vraag open - hij wist het ook niet, denk ik, net als wij niet, maar bij zijn God is niets onmogelijk.

5.

Geloof ik dit, ik? 'Geloven' had in onze van christendom dooraderde samenleving vaak iets pretentius, en nog - als je geloofde wist je meer, had je een meerwaarde, boven die 'agnosten' (wat 'niet-wetenden' betekent). Op hun beurt voelen 'agnosten' zich dan weer verheven boven die domme gelovigen, die nog denken dat ze in de hemel komen. Wat een onzin allemaal.

Geloof ik in een God van levenden - want allen leven hem? Die God van Mozes en Jezus? Ik hoop op hem ('naar U sta ik op in de morgen'). Ik wil door hem gekend zijn en in hem geborgen - opgenomen in zijn 'energie', in zijn geest. Stel: hij is de zon - dan wil ik een vlammetje zijn in de zon.

Kan ik me dat voorstellen. Nee - ja, een beetje, soms even. Net genoeg om het op zondag, rustdag, vierdag, visioenendag, mee te kunnen zingen.

Amsterdamse Studentenekklesia, zondag 27 februari 2005

DE TIJDEN EN HUN EINDE

Lukas 21

Kees Kok

1.

Jezus is aangekomen in Jeruzalem en houdt zich op in het religieuze hart van Israëls religie: de tempel. Daar begint en eindigt de lezing van vandaag, met een lange monoloog van Jezus vol onheilspellende woorden. De aanzet tot deze monoloog wordt gegeven door wat je een groepje 'relietoristen' zou kunnen noemen: mensen die zich staan te vergapen aan de pracht en praal van de tempel, aan de oogverblindend mooie, witgepleisterde stenen en de kunstzinnige 'wijgeschenken', de religieuze paraferalia waarmee het heilige overal ter wereld, in tempels en kathedralen, wordt opgesierd. Jezus maakt er korte metten mee: waar jullie je aan staan te vergapen: geen steen ervan zal op de andere blijven. Met bezorgde blikken vragen de toeristen naar het wanneer en naar de voortekenen van deze ramp, naar ik aanneem om op tijd de benen te kunnen nemen.

Dan volgt een lange en uitermate gecompliceerde redevoering over valse messiassen die zullen komen in Jezus' naam; over opstand en oorlog; over rampen, ziektes en terreur; over vervolgingen en rechtsgedingen; en over een wankelende hemel en een wankelende aarde. En dan, dan pas nadert de echte bevrijding, de ultieme. Met de mensenzoon die komt op een wolk.

Van de toeristen wordt intussen niets meer vernomen. Die zijn allang afgedropen, waarschijnlijk op weg naar de volgende bezienswaardigheid. Maar aan het eind van onze lezing, als Jezus is uitgesproken, horen we dat 'heel het volk' naar Jezus in het heilige toekomt, niet om er zich met hun ogen aan te vergapen, maar om zijn woorden te horen. Want de tempel zal vergaan. Maar die woorden blijven, tot op vandaag.

2.

Waar gaat het over? Is er enige orde te scheppen in die caleidoscoop van dreigende beelden die Jezus oproept? En wat heeft dat allemaal met ons te maken?

In eerste instantie gaat het om een zeer concrete, historische gebeurtenis: de verwoesting van de tempel in het jaar 70. Als Lukas zijn evangelie schrijft, heeft die al plaatsgevonden, maar hij laat Jezus zo'n veertig jaar tevoren deze ramp voorspellen. Want, het was te voorzien. 'Let goed op,' zegt Jezus, 'laat je niet misleiden.' Wie die raad opvolgt, kan heel wat zien aankomen.

Met de verwoesting van Jeruzalem kwam een einde aan wat er van het oude koninkrijkje Israël nog restte: een armzalig, door de Romeinen bezet en leeggezogen landje bij de zee, met een ongewenste koning Herodes, die de tempel gedurende tientallen jaren heeft uitgebouwd tot een grotesk magisch machtscentrum, van gebedshuis tot rovershol. Daarvan rest tot op vandaag slechts een klaagmuur.

Daar gaat het dus over. Jezus kan met zijn waarschuwingen in de voetsporen treden van de oude profeten. Die dingen waren immers zo'n zevenhonderd jaar eerder ook al eens gebeurd: stad en tempel verwoest; volk gevankelijk afgevoerd -, er was genoeg profetisch-literair materiaal voorhanden om er een realistisch en angstaanjagend verhaal van te maken: met zwangere en zogende vrouwen die niet kunnen vluchten en door het zwaard omkomen.

De omsingeling en verwoesting van Jeruzalem moest een eind maken aan het gewelddadig verzet van het joodse volk, tegen de onderdrukking door de Romeinen. Daarom gaat eraan vooraf wat bij onderdrukking hoort: verdachtmaking, vervolging, verraad, zelfs door naaste familie, soms met dodelijke afloop. Dat was ook de context van Jezus' terechtstelling, en van veel van zijn volgelingen. Het volk raakt in zichzelf verdeeld, de mensen worden tegen elkaar opgezet. Zo gaat dat altijd, zo ging het bij ons in de oorlog - denk aan Campert -, zo gaat het en in Irak en Congo, enzovoort.

3.

Maar, zoals ook bij Israëls profeten, blijft het in Jezus' redevoering niet bij de dingen die nu eenmaal gebeuren, altijd opnieuw. Er wordt in de bijbel een perspectief geopend, dwars door alle rampzaligheid heen. Juist in tijden van grote repressie ontstaan telkens weer grootse visioenen van het einde der tijden, van een einde aan de tijden der vervolging, oorlog, ziekte, rampen. Het is in en buiten de bijbel zelfs een apart, origineel joods genre: de apokalyptische literatuur. Daar sluit Jezus zich hier bij aan. 'Als je hoort over oorlog en opstand, laat je niet bang maken, dat moet gebeuren, maar dat is nog niet het einde.' Ook als Jeruzalem vertrappt is en het volk in de diaspora weggevoerd 'naar alle volkeren', dan nog is het einde niet daar; dat duurt 'totdat de tijden der volkeren zijn vervuld', zo hoorden we. Alle volkeren hebben hun eigen nationale en nationalistische tijden, en hun eigen oorlogen. Daar hebben ze recht op, de volkeren mogen hun tijd uitduren. Om Prediker te variëren: 'Het ene volk gaat en het andere komt, alleen de aarde blijft.' Dat is geschiedenis, dat is het toneel, de tijdsruimte van de mensheid. Daar moet het gebeuren. En kijk maar wat gebeurt. We hoeven niet stil te staan bij alle details van Jezus' tempelrede. Die vinden we dagelijks terug in onze kranten en op ons televisiescherm, tot en met de rampen en ziektes: Aids als de pest en de tsunami als het 'paniekzaaiende geraas van de zee en haar golven'. Dat is allemaal nog niet het einde der tijden, dat is van deze tijd, van deze hemel en aarde, deze mensheid van Kaïns en Abels. Komt daar dan nooit een eind aan? Wanneer dan, en hoe?

4.

Er komt een eind aan, zegt de Schrift, zeggen de profeten, zegt Jezus. Er moet een eind aan komen. En dan herneemt hij in zijn redevoering het oude visioen van de mensenzoon die komt op de wolken. Dat is een beeld uit het apokalyptische bijbelboek Daniël (7:13). Het gaat over iemand die op ons toekomt. Geen olifant met een lange snuit die een eind maakt aan het hele mensenverhaal, maar een 'mensenzoon die komt op een wolk, met macht en overwicht'. De mensenzoon staat voor de mens zoals hij geschapen is, het menskind van Psalm 8: 'bijna een god, met glorie en luister gekroond en bestemd om het werk van Gods handen, zijn schepping, te beheren en te behoeden.' In de komende wereld, in het koninkrijk van God, staat deze stralende mens in het middelpunt. En dat beeld doet mensen rechtvereind staan, met geheven hoofd, in vrijheid. Is Jezus die mensenzoon? Hij is er het beeld van, het voorbeeld voor ons.

5.

In de loop der eeuwen is door talloze joodse en christelijke denkers deze hamvraag gesteld: komt dat koninkrijk van God van Godswege, van buiten en van boven naar ons toe, of groeit het in ons midden? Kunnen wij er iets aan toe- of afdoen, of maken wij geen verschil? Het antwoord van de grootsten onder deze denkers luidt: beide. Het koninkrijk van God is niet de uitkomst van onze geschiedenis, niet het product van onze vooruitgang. En dat is maar goed ook, want met het goede groeit in deze wereld even hard het kwade: onkruid tussen koren. In die zin is er weinig sprake van vooruitgang. En toch, zegt onder anderen Franz Rosenzweig, de groei van het goede in ons midden is onontbeerlijk voor de komst van het koninkrijk. Er wordt rekening mee gehouden, er wordt op gerekend. Zonder dat, zegt hij, komt het koninkrijk niet in *ewigheid*, maar in *eeuwigheid niet*. Het menselijk verlangen naar die 'nieuwe orde van gerechtigheid' is van het grootste belang. De mensen moeten dat verlangen oefenen en hoog houden door te bidden - 'Verhaast de dag van uw gerechtigheid' - en door gerechtigheid te doen. Daarom ook zegt Jezus: 'Weest waakzaam, dat je hart niet wordt beneveld in een roes van dronkenschap en door de zorgen van het leven... Waakt dus, elke dag en ieder ogenblik, en bidt dat je overeind blijft voor het aangezicht van de mensenzoon.' Wij moeten onbeschonken helder blijven, niet beneveld raken, ons geen zorgen maken voor de dag van morgen. Het is een pleidooi voor een soort lichtheid van het bestaan die het leven draaglijk maakt, ook in de duistere uren, de 'dagen der wrake'.

6.

Religieuze mensen, die veel van tempels en kathedralen met mooie stenen en wijgeschenken houden, zijn vaak geneigd de betekenis van het doen van gerechtigheid in deze wereld te onderschatten. Tegenover het 'Al', de *kosmos*, het universum, voelen zij zich slechts een stofje, of om met een bekende prachtregel van Lucebert te spreken: 'een broodkruimel op de rok van het universum'. Die vrome mens ziet zichzelf liever niet als het verantwoordelijke middelpunt waar heel de schepping om draait. Hij neigt tot vrijzwevende spiritualiteit. De joodse bijbel en Jezus-traditie ontkennen niet dat de mens nietig is, zeker tegenover het heelal. Maar tegelijk is hij wel degelijk het verantwoordelijke middelpunt daar midden in het naakte, materiële bestaan, de concretie van hier en nu, dag en uur, mens en mensheid. De Talmoed zegt dat de mens een jas moet hebben met twee zakken: in de ene zit een briefje waarop staat: 'Ik ben stof en as' en in de andere

zak zit een briefje met: 'De wereld is voor mij geschapen'. Deze wereld, deze hemel en aarde; daar moeten wij het mee doen, dat is het materiaal waaruit de toekomst, waaruit het koninkrijk van God moet worden opgebouwd. Maar wat betekent dan: 'De hemel en de aarde zullen voorbijgaan, maar mijn woorden zullen niet voorbijgaan'? De uitleg daarvan staat in de Openbaring van Johannes, het laatste bijbelboek (21:1): 'Ik zag een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, want de eerste hemel en de eerste aarde waren voorbij.' Dat is het perspectief van heel de Schrift, daar loopt haar verhaal op uit. Dat is het woord dat eeuwiglijk zal duren.

7.

Hoe staat het met ons verlangen naar die toekomst? Zijn wij erop gespist? Of laten wij ons door onze zorgen en door het slechte nieuws van alledag verdoven? Nemen wij onze toevlucht tot het warme bad van een spiritualiteit en projecteren wij onszelf bij tijd en wijle langs meditatieve weg op een wolk, ver boven het menselijk gewemel? Of voelen wij ons, met ons eigen levenslot en onze dagelijkse zorgen, ons dagelijks verlangen, verbonden met dat koninkrijk, dat visioen? En hoe moeten we ons die toekomst voorstellen? Hoezo: nieuwe hemel, nieuwe aarde? En de dood dan? De enige manier waarop wij ons daar iets van kunnen voorstellen, is met beelden, ontleend aan deze oude aarde en hemel; beelden zo oud en jong als de aarde zelf, van nieuw begin, nieuw leven, nieuwe lente, een twijgje dat opnieuw ontkiukt. En maar bidden dat de nieuwe bloesems niet door de vorst van de nacht in de kiem worden gesmoord, dat hier en daar ontkiukende vrede, zoals in Israël, mag doorzetten. 'Verhaast de dag van uw gerechtigheid.' En zingen, oude en nieuwe liedjes van verlangen als 'De nacht loopt ten einde'. Zo moge het zijn

Amsterdamse Studentekerklesia, zondag 6 maart 2005

Psalm 119, vrij

Huub Oosterhuis

Gelukkig allen die uw wegen gaan
rechttoe rechtaan aldoende uw Thora.

Gelukkig allen die De Afspraak houden
die U zoeken uit de afgrond van hun hart.

Doe het onrecht niet, ga, jij,
mij achterna, hebt Gij gezegd

doe dit en dat, zo en niet anders –
daartoe heb ik mij gezet.

Dat ik niet te schande sta
mij niet verlies in wanen.

Moge ik de orde van uw recht doorschouwen –
ik zal U dankbaar zijn.

Inzetten wil ik waar Gij op inzet.
Wijk niet te ver van mijn zijde.

vers 1-8

BROOD VAN TRANEN

Lukas 22:1-30

Monique Leijgraaf

Vanuit onze christelijke traditie lijkt het met de lezing van vandaag wel Witte Donderdag, het feest van het laatste avondmaal van Jezus; het feest van de instelling van de eucharistie. Dat zijn problematische benamingen: voor je het weet laat je het verhaal van Lukas achter je en verleg je het focus naar het ritueel van brood en wijn zoals dat in de diverse kerken voltrokken wordt. De haken en ogen worden nog groter bij een ander etiket dat in de rooms-katholieke traditie op dit verhaal geplakt is: het feest van de instelling van het priesterschap. In het bijbelverhaal deelt Jezus brood en wijn, viert hij - om het in roomse termen te zeggen - voor het eerst de eucharistie; en de eucharistie is - om het in managementtermen te zeggen - de kerntaak van de priester, en dus stelt Jezus hier niet alleen de eucharistie in, maar ook het priesterschap. En zo dwalen we steeds verder af van het verhaal van Lukas. Het is dus zaak daar in rap tempo naar terug te keren.

Ook Lukas maakt van deze dag een feestelijke dag: het feest van de ongedesemde broden, het feest van Pascha, Pesach, Pasen. Tot zes keer toe prent hij ons in dat er Pasen gevierd wordt. Voor alle duidelijkheid: de dag van het lege graf, de dag waarop het getuigenis klinkt dat de gedode Jezus niet onder de doden is, maar leeft, is niet de éérste paasdag. Pasen is geen nieuwtestamentische 'uitvinding'. Integendeel. De synagoge viert van jaar tot jaar Pasen, Pesach: het feest van Israëls uittocht uit Egypte; het feest waarop het verhaal verteld, herdacht en gevierd wordt dat het geknechte volk bevrijd wordt van de duisternis van de slavernij van Egypte. Farao, de koning van Egypte, laat het slavenvolk niet gaan, waarop Egypte getroffen wordt door rampzalige plagen. Met als laatste, meest gruwelijke plaag de nachtelijke dood van de eerstgeborenen. Het is precies die nacht, die 'anders is dan alle andere nachten', die de joden van geslacht op geslacht viert. Het is de nacht van hun laatste maaltijd in Egypte. De dood die door Egypte waart, gaat voorbij aan de huizen van de kinderen van Israël die klaar staan om te vertrekken; hij gaat voorbij aan de huizen die getekend zijn met het bloed van het lam dat die avond gegeten is. Het Hebreeuwse werkwoord 'voorbijgaan' dat gebruikt wordt om te zeggen dat de dood voorbij gaat aan de huizen van de kinderen van Israël, is *pasach*. Daar komt 'Pesach', pasen vandaan en dat wordt in het Nieuwe Testament weergegeven met het Aramese woord *pascha*, in het Nederlands: Pasen - dat betekent dus letterlijk 'voorbijgaan'. Pesach, Pasen is het feest van de dood die voorbijgaat.

Dát is het feest dat hier vandaag door Jezus met zijn leerlingen gevierd wordt. Het feest van de ongedesemde broden. Het feest van het voorbijgaan van de dood. Het feest dat Jezus nadrukkelijk laat bereiden door Petrus en Johannes. Het feest waarvan hij zijn leerlingen zegt dat hij er vurig naar verlangd heeft het met hen te vieren. Dát is dus ook het feest dat wij hier van zondag tot zondag vieren wanneer we delen in brood en wijn. Jezus viert de maaltijd waarmee de bevrijding uit de Egyptische slavernij gevierd wordt; en wanneer wij met elkaar aan tafel gaan ter gedachtenis aan Messias Jezus, dan gedenken we daarmee ook de bevrijding uit het slavenhuis van Egypte. Het brood dat gegeten wordt bij de laatste maaltijd in Egypte, bij de paasmaaltijd die Jezus viert met zijn leerlingen,

bij de maaltijd die wij iedere zondag vieren in de ekklesia, is tranenbrood. Het is het brood van de Egyptische ellende. Zoals we lezen bij Mozes, in het boek Deuteronomium (16:3), waar beschreven wordt hoe het feest van de uittocht gevierd zal worden:

*Je zult niets gedesemds eten,
zeven dagen zult je matses eten,
brood der ellende
want in haast ben je uitgetrokken uit het land Egypte:
opdat je gedenkt de dag van je uittrekken uit het land Egypte alle dagen
van je leven.*

Het brood van Pesach is ellendebrood: brood uit het duistere, donkere Egypte. Brood van tranen om de wereld van onderdrukking en slavernij. Maar ook aan het halt dat deze ellende is toegeroepen. We eten het brood der ellende niet ter gedachtenis aan de *ellende*, maar precies ter gedachtenis aan de *uittocht uit* die ellende! En de wijn die wij drinken bij de maaltijd, draagt de voorsmaak in zich van geluk dat komt, van vrijheid, van beloftevol land, van recht. De wijn geeft ons een voorproef van hoe het leven zijn zal in dat land waar het volk naar op weg gezet is. Wanneer het volk na de tocht door de woestijn aankomt bij het land van belofte, zendt Mozes verspieters uit om het land te verkennen. Uit iedere stam een. De verspieters komen in het land, bij het dal Esjkol - dat betekent druiventros - en snijden een rank af met één druiventros die zo groot is, dat zij hem met twee mannen moesten dragen aan een stok. Zo overdadig is het land! Zo rijk! De wijn draagt de voorsmaak in zich van deze overvloed; van het werkelijke, betrouwbare leven in dit voor ons mensen onvoorstelbare land, waarin niet meer gemoord wordt, niet gestolen; waar niemand gebrek hoeft te lijden, ook vader en moeder, de oudere generatie niet; waar geen vals getuigenis afgelegd wordt; waar geen afgunst is; geen haat, geen nijd; waar de oorlog niet geleerd wordt; waar wolf en lam tezamen zullen weiden; waar het kind kan spelen naast de adder. Het is het land waarin de mens daadwerkelijk tot zijn of haar recht komt. En werkelijk als broeders en zusters tezamen leeft. Geen Egypte meer. Afgelopen met slavernij, uitbuiting, onderdrukking.

Het land van belofte en van werkelijk menswaardig leven, wordt door Lukas ook wel het koninkrijk van God genoemd. Het is het land waarin wij niet meer onderling hoeven te strijden over de vraag wie de grootste, de sterkste, de machtigste is, maar waarin Gód koning zijn zal. En ook Lukas weet van de wijn als voorsmaak van dit land, van dit koninkrijk. Hij laat Jezus immers de woorden spreken dat hij niet meer van de vrucht van de wijnstok zal drinken, totdat het koninkrijk van God gekomen is; totdat we werkelijk mens zullen zijn; totdat we daadwerkelijk het menswaardig leven smaken zullen in het land van belofte.

*Het feest van de ongedesemde broden dat pascha - de dood gaat voorbij - wordt genoemd, kwam naderbij.
De hogepriesters en schrijfgelcerden zochten een gelegenheid om hem uit de weg te ruimen*

De doem van de overlevering en van de dood valt als een slagschaduw over het feest van de bevrijding, over het feest van het voorbijgaan van de dood. Jezus' dood komt met rasse schreden naderbij. En dan ook nog een dood door schuld met voorbedachten rade, keurig gepland. Het is geen natuurlijke dood die Jezus op de hielen zit, maar moord. Die doem van zijn overlevering klinkt ook door in

Jezus' woorden bij de maaltijd. Hij spreekt van zijn vergoten bloed, van de overlevering, en dan nog niet eens een overlevering van buitenaf, door een vreemde, maar een overlevering vanuit de meest intieme kring rond Jezus: een van de twaalf. De leerlingen schrikken op: wie zal dat doen? En hun onderling gevraagd over wie dat doen zal, loopt uit de hand. Het verwordt tot een ruzie over wie de grootste is. Het is alsof al het hoopvolle en beloftevolle dat het brood en de wijn in zich dragen, in één klap weggevaagd wordt. De weerbarstigheid van het bijbels getuigenis komt hier pijnlijk aan het licht. De broederschap valt uiteen rond de maaltijd die het teken is van het koninkrijk van God, van het land van belofte waar de mensen als broeders samen zullen leven.

Behalve weerbarstig is een passage als deze ook heel herkenbaar. De wereld om ons heen maakt het soms onmogelijk niet te denken dat de vernedering, de verarming, de ellende, laat staan de dood, niet het laatste woord zou hebben. En precies daarom is het zo belangrijk dat we regelmatig bijeen komen om te delen in brood en wijn.

Amsterdamse Studentekkerk, zondag 13 maart 2005

(Gezongen:)

AVONDMAAL TER HEILIGING

Avondmaal ter heiliging
dat ons ooit verschijnen zal de messias
brood van tranen om de wereld
hartversterking wijn
voorsmaak van geluk dat komt
dat de kracht der hoop ons niet begeeft.

Huub Oosterhuis. Vrije vertaling van de gregoriaanse antifoon *O sacrum convivium*

DE LAATSTE NACHT IN JERUZALEM

Lukas 22:31-34.39-62

Alex van Heusden

Een klein jaar geleden draaide in de bioscoop de film *The Passion of the Christ* van de oerkatholieke Mel Gibson. Ik zeg meteen: ik heb die film niet gezien - ik wilde hem niet zien. De trailer alleen al vertoonde veel te veel liters bloed - ook nog tot vergeving van de zonden der mensheid. Daar kwam nog het verwijt bij dat de film een antisemitische strekking had: de joden worden in een wel heel ongunstig daglicht geplaatst en expliciet in verband gebracht met de Satan. Een van de argumenten die Gibson zelf ter verdediging aanvoerde tegen het verwijt van antisemitisme, luidde dat zijn film het evangelie historisch getrouw weergeeft. Anders gezegd, voor al dan niet vermeend antisemitisme moet je niet bij hem zijn, maar bij de evangelienschrijvers. En daar openbaart zich een groot probleem. Hét evangelie 'historisch getrouw' weergeven kan niet, want er is niet één, nee, er zijn vier evangeliën. Er zijn dus ook vier verhalen over het lijden en de dood van Jezus, met kleine en soms grote onderlinge verschillen. Zoek dan maar eens uit welk van die vier het meest recht doet aan de historische toedracht. Een heilloze

onderneming, dunkt mij. We lezen verhalen, als we de evangeliën lezen, en dat gaat ook op voor die vier lijdensverhalen.

Het zal intussen wel zo zijn dat veel mensen, mogelijk ook onder u, geneigd zijn die vier verhalen te herleiden tot één, tot een evangelieharmonisatie. Voor katholieken, ook voor gewezen katholieken, valt het lijdensverhaal veelal samen met de kruiswegstaties, in kerken aangebracht op de muren. Het woord 'kruisweg' alleen al. De evangeliën van Matteüs, Markus en Johannes hebben helemaal geen kruisweg. Alleen Lukas, maar in zijn verhaal gebeurt op weg naar de Schedelplaats iets heel anders dan op de kruiswegstaties. Jezus komt drie keer ten val - vind je nergens. Hij ontmoet zijn moeder - waar komt dat daarvan? Veronica reikt hem een zweetdoek aan - wie is toch Veronica?

In deze ekklesia lezen we, zo zorgvuldig mogelijk, de verhalen die ons in een lange traditie zijn aangereikt. Het verhaal over Jezus' overlevering, lijden en dood lezen we in de versie van Lukas. In dat relaas begint Jezus aan zijn 'uittocht', als een uit Israël, op het feest van de ongedesemde broden, dat pascha wordt genoemd. Na de maaltijd gaat Jezus met zijn leerlingen de stad uit om te overnachten op de Berg van de Olijven. 'Zijn gewoonte getrouw,' zegt het verhaal: alle vorige nachten van zijn verblijf in Jeruzalem bracht Jezus door op de Berg van de Olijven.

Al eerder in het relaas van Lukas was Jezus de berg opgegaan, met drie van zijn leerlingen (Lukas 9:28). Om er te bidden. Terwijl de leerlingen slapen, ontmoet Jezus twee mannen, Mozes en Elia, de kroongetuigen van zijn eigen joodse traditie. Samen representeren zij de hele joodse Schrift, Thora en Profeten. Ze zijn in gesprek, die drie op de berg. Ze hebben het over de 'uittocht' die Jezus bestemd is te voltooien in Jeruzalem. Wat die uittocht precies behelst? Hier doet de verteller er het zwijgen toe. Maar zodra Jezus terug is in het dal beneden, prent hij zijn leerlingen in tot welke diepte hij zal moeten afdalen: 'Knoop in je oren deze woorden: de mensenzoon zal worden overgeleverd in de handen van mensen' (Lukas 9:44). Dit is zijn uittocht die hij in Jeruzalem moet voltooien, als reprise en actualisering van de uittocht uit het diensthuis Egypte. Dit is het verdwijnpunt aan de horizon van het verhaal, waar deze mensenzoon uit Israël wordt opgewacht door de hand die hem zal overleveren (Lukas 22:21).

En nu, zo hebben we horen voorlezen, voor de laatste keer in het verhaal van Lukas, gaat Jezus een berg op, de berg van de Olijven, uitlopend op verraad en overlevering, de voltooiing van de uittocht. Op eenzame hoogte wordt de diepste diepte bereikt, zo diep als een mens gaan kan. Op de Berg van de Olijven, ook daar: Jezus in gebed, terwijl de leerlingen slapen. Bidden is waken, helder blijven, verdoving tegengaan; bidden is een krachtig afbijtmiddel tegen cynisme, wanhoop, moedeloosheid; bidden is doorzien wat er gebeurt, hoe er over mensen gesproken en wat er met mensen gedaan wordt - met vluchtelingen en asielzoekers, met oude en nieuwe armen; bidden is ook zien wat nog niet is, maar wel worden moet: 'kome uw koninkrijk'.

Als Jezus bidt, tijdens zijn laatste nacht op de Berg van de Olijven, verkeert hij in doodsangst: 'Vader, als jij het wilt, doe deze beker ver van mij weg - maar niet mijn wil geschiede... maar wel de jouwe?' De tekst lijkt hier te aarzelen. Er staat niet: 'jouw wil geschiede', nee, 'de jouwe', waarachter ik geneigd ben een vraagteken te lezen. 'Is het jouw wil, de jouwe, dat ik...?' Doodsangst, wanhoop. Bidt Jezus zijn Onze Vader stuk? Maar in Lukas' versie van het

Onze Vader komt de zinsnede 'uw wil geschiede' niet voor (vgl. Lukas 11:2-4). Nergens in zijn evangelieverhaal is sprake van 'de wil van God'. En niets in zijn tekst wijst erop dat wij Jezus' dood aan het kruis moeten verstaan zoals de klassieke 'verzoeningsleer' dat doet - een leer die wel het leidmotief werd van het christelijk geloof. Volgens deze leer is Jezus gestorven aan het kruis om de zondige mens met God te verzoenen. De mens, in zonde geboren, mag door de dood van Jezus rekenen op genade, door het 'geloof' in hem. Maar dat is niet volgens Lukas.

Het is wel volgens Lukas het visioen te koesteren van het 'koninkrijk van God', dat het komen zal, dat de 'komende wereld' zal aanbreken, waarin de rijke zich bekeert tot de arme en alle gangbare machtsverhoudingen zijn opgeheven - omgekeerde wereld: 'De volkeren hebben hun heersers, zo mag het niet zijn in jullie midden' - woorden van Jezus, eerder die nacht (Lukas 22:25v). Twijfelt Jezus nu, in doodsangst, wanhopig, aan dat visioen? Vreest hij de 'volmacht van de duisternis', dat die blijvend van kracht zal zijn, in deze wereld?

Jezus bidt, terwijl de leerlingen slapen. 'Van verdriet,' staat er, quasi verontschuldigend. De leerlingen slapen, terwijl het nacht van waken is voor heel Israël. Zoals geschreven staat in het boek van de Uittocht (12:42):

*Nacht van waken deze nacht voor JHWH
dat hij hen uit zou leiden uit het land Egypte.
Zo is deze nacht van JHWH,
dan waken alle kinderen van Israël,
van geslacht op geslacht.*

De leerlingen in slaap - hoe kan scherper aanschouwelijk worden gemaakt in welke eenzaamheid Jezus nu verkeert. Volstrekt alleen zal hij zijn uittocht moeten voltooien. En dan is er het verraad, Jezus' overlevering aan de tempelautoriteiten, door een van de twaalf. En is het Simon, Simon Petrus, de Rots, die tot drie keer toe verloochent dat hij zijn vriend en leraar kent. De broederschap, de coalitie van de twaalf, valt uiteen, want de beproeving is te zwaar. Zo gaat het verhaal verder (Lukas 22:55-62):

Ze hadden een vuur ontstoken op de binnenplaats en zaten nu bij elkaar.

En Petrus zat tussen hen in.

Een jonge slaaf zag hem daar zitten in het licht.

Zij keek hem dringen aan en sprak:

'Deze hier was ook bij hem.'

Maar hij loochende het en sprak:

'Vrouw, ik ken hem niet.'

Korte tijd later ziet een ander hem en zegt:

'Jij bent ook een van die.'

Zegt Petrus:

'Mens, dat ben ik niet.'

Ongeveer één uur later was er weer iemand die met stelligheid beweerde:

'Ja zeker, hij was ook bij hem, trouwens, het is een Galileëer.'

Petrus sprak:

'Mens, ik weet niet waar je over praat.'

En op hetzelfde ogenblik, terwijl hij nog sprak, kraaide een haan.

En de heer keerde zich om en keek Petrus aan.

En Petrus herinnerde zich het woord dat de heer hem gezegd had:

'Voordat de haan zal kraaien vandaag, heb jij mij driemaal verloochend.'

En hij ging naar buiten en huilde bitter.

Simon, eerstgeroepene van Jezus' leerlingen, eerste van de twaalf *apostoli*, 'gezondenen', bestemd om 'visser van mensen' te worden (Lukas 5:10): 'Als jij tot omkeer bent

gekomen,' had Jezus hem gezegd, 'versterk dan je broeders.' 'Tot omkeer komen' wil zeggen, in dit verhaal, dat Simon, wiens naam betekent 'Gehoord', moet leren verstaan welke laatste beproeving zijn vriend en leraar wacht; maar ook, op termijn, welke beproevingen hij zelf zal moeten doorstaan, als getuige van het visioen dat een nieuwe wereld komen zal, het koninkrijk van God, in deze wereld.

Als de haan kraait, na verloochening in drievoud, keert de heer, Jezus, zich om en kijkt Petrus aan. Nu Jezus zich omkeert, naar hem, kan ook Petrus tot omkeer komen. Zijn bitter huilen is van die omkeer het begin.

Amsterdamse Studentekerklesia, zondag 20 maart 2005

ZIEN VAN HOREN ZEGGEN

Lukas 24:13-35

Alex van Ligten

You can see now?

We beginnen weer eens met een vertaalkwestie. Nu eens niet vanuit het bijbels Hebreeuws of Grieks, maar vanuit het Engels in het Nederlands.

De film waarin de vertaling voorkomt, begint met het beeld van een blind meisje dat op een straathoek bloemen verkoopt: crisistijd in Amerika, bittere armoede. Een zwerver in haar buurt ziet een politie-agent aankomen, en om problemen te vermijden glipt hij door de ene achterdeur een grote geparkeerde limousine in en hij gaat door de andere weer naar buiten. Het blinde meisje hoort de deur dichtslaan en roept hem, een klein boeketje omhooghoudend, want ze denkt dat daar een rijke heer uitstapt. De zwerver geeft haar zijn laatste dubbeltje en voelt zich rijk met het bloemetje. Hij ontfermt zich over haar, raakt verliefd op haar en laat haar niet merken dat hij in feite een sloeber is. Hij begeleidt haar naar huis, maar gaat nooit mee naar binnen; haar moeder mag hem niet zien. Meer dan zijn handen laat hij niet aanraken, anders zou ze de rafels van zijn kleren voelen. Als hij zelf van een zeer dronken, maar ook zeer welgestelde man, geld krijgt toegezegd, belooft hij haar een operatie waardoor ze weer zal kunnen zien. Jammer genoeg herinnert de rijke man zich niets van zijn gulheid als hij weer nuchter is, maar het geld is dan inmiddels bij het blinde meisje, en de zwerver wordt gearresteerd en draait de bak in.

Dan zien we hem, jaren later, uit de gevangenis komen, nog slonziger gekleed, gedesoriënteerd, uitgelachen door kwajongens op straat: een belachelijk mannetje. En gelachen wordt er ook achter de ruit van een bloemenzaak. Daar zit het meisje uit het begin van de film, en ze wijst haar moeder op het malle mannetje met zijn stokje en zijn hoedje. Dan ziet Chaplin (want hij speelt de zwerver) haar en kijkt haar stralend en verwaasd aan. Zij pakt een bloemetje, komt naar buiten en geeft het aan de zwerver, terwijl hij nog steeds zo'n dwaze maar ontroerende glimlach om zijn mond heeft. Ze voelt zijn handen en schrikt.

De tekst tussen de beelden door (het is een film uit 1931, nog zonder geluid) laat het meisje vragen: 'Is it you?' 'Ben jij 't?' Hij knikt, en vraagt: 'You can see now?' Ja, ze ziet, en de film eindigt met nog steeds Charlie Chaplin in beeld met die betoverde, betoverende lach.

Bij zijn vraag 'You can see now?' staat de vertaling: 'Kun je nu weer zien?', en dat klopt natuurlijk, maar het slaat de plank ook vreselijk mis. Want dat ze weer kan zien, is wel duidelijk. Maar hij vraagt in dat ene zinnetje ook veel meer: 'Zie je 't nu? Kun je nu zien hoe de vork in de steel zit?' En

ja, dat kan ze zien. Ze kon al zien, maar nu ze hem heeft aangeraakt, hem heeft herkend, nu ziet ze, nu weet ze. *City Lights* heet die film, en Chaplin heeft in dat verhaal het messiaanse geheim prachtig getroffen en in beeld gebracht: al die oneerlijke armoede, het blinde meisje, eerst zonder kans om ooit te kunnen zien, de zwerver met zijn gouden hart, een hele wereld in crisis - en dwars daardoorheen komt het goed met de liefde, ze krijgen elkaar en ze worden gelukkig. *You can see now?* Ja, dat kun je zien.

Zien en inzien

Ik moest aan die film denken bij twee verzen uit het verhaal van de Emmausgangers. Eerst staat er (vs 15-16): 'En het geschiedde, terwijl zij heftig discussieerden, dat Jezus zelf naderde en met hen mee verder ging. Maar hun ogen waren overmeesterd, zij herkenden hem niet.' En verderop, bij het breken van het brood, staat er (vs 31): 'Toen werden hun ogen geopend en zij herkenden hem; en hij werd onzichtbaar voor hen.'

Eerst kijken ze wel, maar daar blijft het bij. En later zien ze niet alleen, maar krijgen ze ook inzicht.

Het herkennen, het ondervinden van opstanding, van de Opgestane, voltrekt zich, dat 'geschiedt' (om Lukas' favoriete zinswending te gebruiken) in het breken van het brood, het zegenen. Dat was al eens geschied, bij het vieren van de paasmaaltijd (22:19) en bij de spijziging van de vijfduizend (9:16).

Dit verhaal in Lukas 24 zit trouwens vol met verwijzingen naar alles wat er voorheen al verteld is. Het is de finale van het evangelie, en Lukas laat, als een componist, de thema's nog een keer terugkomen. De drie gestalten onderweg naar Emmaus doen denken aan de drie op de berg van de verheerlijking in Lukas 9. Lukas' aanhef van zijn evangelie, gericht tot Theophilus, 'opdat jij de betrouwbaarheid zult herkennen van de zaken waarin je onderricht bent' (1:4), komt hier terug in het niet en het wel herkennen van de Opgestane. Het 'van niets weten' (vs 25) van de discipelen, herhaaldelijk in het evangelie een neventhema, komt hier weer naar voren; en tegelijk hoor je ook al allerlei begrippen die straks in Handelingen (Lukas deel twee) zullen terugkomen. Dus: prachtig gecomponeerd en geregistreerd. Daar zal geen evangelie van Judas, Bartolomeüs, Andreas, of wat ze verder ten gerieve van Dan Brown nog weten op te diepen, tegenop kunnen!

Misschien is het woordje 'vrijkopen', bevrijden, uit de lofzang van Zacharias (1:68) en het verhaal van Simeon en Hanna (2:38), dat ook hier weer terugkomt, hét woord bij uitstek, het ene begrip waar al het andere aan afgemeten moet worden.

Dus het eerste en laatste woord, dat vrijkopen, losmaken, bevrijden, daar gaat het bij Lukas om.

'En wij maar hopen dat hij het is die Israël vrijkopen zal,' zeggen de Emmausgangers. Ze zéppen 'hopen', maar de wanhoop spreekt er juist uit.

Maar deze is het werkelijk die bestemd is om Israël te verlossen, te bevrijden. En daarom legt hun Metgezel ze, beginnend bij Mozes en de Profeten, uit wat in de Schrift op hem betrekking heeft. Verlossing, bevrijding, het grote woord bij het Pesach-feest, is geschied. Dat hij ze driewerf uit lijkt te schelden (vs 25), 'O jullie die van niets weten, slome harten, zonder vertrouwen op wat de profeten hebben gezegd', is niet omdat ze er niets van snappen, maar omdat ze als het ware niet verder kijken dan de recente gebeurtenissen. Ze moeten zogezegd veel verder terug in de Schriften om datgene wat 'in Jeruzalem geschied is dezer dagen' (vs 18), te verstaan.

Door zijn uitleg, te beginnen bij Mozes en de Profeten, komen ze van het zien, tot het inzien van dit grootse. In het breken van het brood herkennen ze hem. En ze gaan ogenblikkelijk terug naar Jeruzalem, of nu de avond nabij is en de dag reeds gedaald of niet: ze moeten terug, dit blijde nieuws met de anderen delen.

Dit verhaal is model geworden voor alle duizenden keren daarna dat mensen naar de plaats zijn gegaan waar de gemeente samenkomt. Je bent onderweg, weet ik waarheen, je krijgt uitleg, te beginnen bij Mozes en de Profeten, je deelt het brood, en daarna ga je vol enthousiasme terug de wereld in, om al dat grootse te delen met anderen.

Herkennen

Maar hoe gaat dat precies? Nog even terug naar die twee spiegelende verzen uit het verhaal: 'En het geschiedde (...) dat Jezus zelf naderde en met hen mee verder ging. Maar hun ogen waren overmeesterd, ze herkenden hem niet.' En daarna: 'Hun ogen werden geopend en zij herkenden hem; en hij verdween uit hun midden.' Hij komt, als ze hem niet herkennen, en als ze hem herkend hebben, is hij verdwenen. Het verhaal maakt ons duidelijk dat hij dáár herkend, gevonden, gevierd wordt, waar de Schriften worden uitgelegd en het brood gebroken. Met een verwijzing naar een boek waarin dit verhaal ook gezien wordt als patroon van onze diensten, kun je zeggen: deze weg van de Emmausgangers gaan, datgene wat er in de diensten gebeurt zó ondergaan, maakt ons tot kunstenaars van de liturgie.

Als het goed is, wordt de opgestane heer herkend waar mensen bijeen zijn rond woord en teken.

We moeten dat niet te eng binnenkerkelijk of puur christelijk verstaan; voor je het weet ga je beweren dat Jezus alléén maar daar te herkennen valt waar wij een vroom lied aanheffen en het Schriftwoord naar onze pijpen laten dansen. We moeten nooit vergeten dat de gelovigen van de Schriftuitleg en de sacramenten vaak iets hebben gemaakt (en wellicht nog steeds maken) wat tegen alles indruist wat God bedoeld heeft.

Je moet het wijds, ruimer zeggen: daar waar het woord van bevrijding gelezen en geleefd wordt, waar het brood gedeeld wordt om velen te voeden, daar valt Jezus te zien.

Maar waarom dat rigoureuze verdwijnen aan de tafel met de Emmausgangers? Misschien heeft dat met een van de grootste gebreken van alle leiders-met-volgelingen te maken. Het begint altijd sterk, maar hoe vaak eindigt het niet ellendig, met leiders die hun volgelingen juist voor de voeten lopen, ze onzelfstandig houden, ze verantwoordelijkheid ontzeggen. Juist om ze écht in zijn voetspoor te laten gaan, moet hij zelf níet letterlijk voorop blijven gaan.

Als het goed is, maken wij van deze ekklesia, en als het even kan van heel de kerk zo'n plaats, waar we zó volgen, waar we bidden: 'Heer, blijf bij ons, het is haast avond, de dag is al gedaald', maar waar we intussen weten: ook al blijft hij niet lijfelijk bij ons, hij zal nooit bij ons weg zijn, hij zal om ons heen zijn. Psalm 139, die de paaspsalm is geworden, zingt ervan: God is nooit bij mij weg, waar ik ook ga of sta, overal en altijd komt Gij mij tegen.

De levende

Jezus is door de diepte heengegaan, heeft de dood verduurd, is neergelegd in de groeve, in de nacht van de strenge, bittere dood. Maar het is morgen geworden en het graf kon hem niet houden. God heeft zijn volk willen verlossen: Israël, dat wil zeggen een volk van onderdrukten die snakken naar bevrijding, zoekers van

vrede en gerechtigheid, en alles wat zich in het kielzog van dit Israël wil begeven. Voor die mensen wil hij de vrijheid. Leven over alle grenzen heen. Liefde die niet ophoudt. Woorden die heil stichten. Een wereld in de vrolijke kleuren van de vrede.

Wij kunnen het zien. Niet met onze ogen. Als mensen bij het graf komen, is het al geschied. We hebben het, net als de Emmausgangers, van horen zeggen: 'enkele van onze vrouwen hebben ons in de war gebracht - zij waren vanmorgen vroeg bij het graf, en vonden zijn lichaam niet. Ze kwamen met het verhaal dat zij, in een visioen, hemelse boden hadden gezien die zeggen dat hij leeft.'

Ze zeggen dat hij leeft. Ik zeg het ook allen dat hij leeft. Maar 't zien, in de zin van: 't kunnen bewijzen, dat is er niet bij.

Inzien, dat wel. Voor wie leeft bij harde bewijzen en aantoonbare feiten, is het niks.

Maar het kan ook veel meer zijn dan de domme bewijzen en de schriële feiten: het kan een kracht zijn die ons aanvuurt om zijn weg te gaan.

Dwars door alles heen, de afwijzing, het verraad, de verloochening, de leugens, de lafheid, de onverschilligheid en de wreedheid van de mensen, is deze - de hemelse boden zeggen het - de levende. De verlosser leeft en hij wordt gezien en herkend, en het komt goed met de liefde. In de stad van God gaat het licht voor altijd aan, en ze krijgen elkaar, de mensenzoon en zijn bruid: dat zijn de mensen voor wie hij gekomen is, met wie hij zich verbonden heeft.

Zie je dat? *You can see now?*

Moge dat zo zijn...

Amsterdamse Studentenekklesia, zondag 3 april 2005

EVANGELIE VAN LUKAS - *EPILOOG*

Lukas 24:33-53

Alex van Heusden

De ene begafenis is de andere niet. Toen het dode lichaam van Jezus ten grave werd gedragen, waren enkel de vrouwen erbij die met hem uit Galilea gekomen waren - zo staat er in het evangelie van Lukas. Niemand verder, ook zijn leerlingen niet. Er waren geen vlaggen, geen leuzen, er klonk geen applaus. Er viel immers niets meer te verwachten. De hoop op bevrijding was vervlogen, even dood als het lichaam van Jezus. En nog wel op het pascha, het feest van uittocht en bevrijding.

Maar het verhaal van Lukas is hiermee niet ten einde, ook niet nu Jezus aan zijn eind gekomen is, de 'uittocht' is gegaan die hij bestemd was te voltooiën in Jeruzalem (Lukas 9:31). Er volgt nog één hoofdstuk, de grote finale: het verhaal van het lege graf, van twee leerlingen op weg naar Emmaus, die gezelschap van Jezus krijgen; en tenslotte hoe Jezus afscheid neemt van zijn leerlingen. Dit laatste hoofdstuk heeft het karakter van een leerhuis: het draait om de Schriften Israëls, het gaat erom die te leren verstaan én, in het licht van de Schriften, wat er geschied is rondom Jezus, 'een profeet, machtig in woord en daad' (Lukas 24:19). Het leerdoel is: nieuwe hoop opdoen, dat bevrijding mogelijk is, geen utopie zal blijken te zijn in een wereld waarin Ploert en Schender de dienst uitmaken, de firma P&S.

'En wij maar hopen: hij is het die Israël vrijkopen zal. Maar ondertussen is het al de derde dag sinds dit alles is geschied' - zo verzuchten die twee onderweg naar Emmaus, weg van Jeruzalem waar het had moeten geschieden: Israël vrijgekocht. Maar als Jezus, uit de doden opgewekt, voor hen de Schriften heeft geopend en zij hem hebben herkend in het breken van het brood, keren zij terug naar Jeruzalem, met nieuwe hoop gezegend.

In Jeruzalem vinden zij de elf en de andere leerlingen. En zij leggen uit 'wat op de weg' - staat er letterlijk. Welk werkwoord moet je dan toevoegen? Het werkwoord 'uitleggen'. Zij leggen uit... wat hij hen had uitgelegd, op de weg. Hoe hij hen de Schriften had uitgelegd, in het mobiele leerhuis. Mozes en de Profeten zijn de weg.

Als zij hierover spreken, staat Jezus zelf in hun midden. Waar de Schriften ter sprake komen, is hij aanwezig. Want wij kunnen Jezus, wat hij geleerd en wat hij gedaan heeft, niet verstaan buiten de Schriften om - zo wil Lukas ons op het hart binden. Hoe is hij dan aanwezig? De leerlingen, verbijsterd van angst, denken een geest te zien. Maar hij zegt: 'Zie mijn handen en mijn voeten, ik ben het zelf. Betast mij en zie, een geest heeft toch geen vlees en beente, zoals jullie zien dat ik heb.'

De verteller is erop gebrand een of andere spiritistische, mogelijk protognostische opvatting omtrent het leven van Jezus de pas af te snijden: als zou hij niet echt als een mens gestorven zijn, als zou God hem door de dood hebben heengetrokken. Hij is het echt, je kunt hem aanraken. Hij eet ook nog een stuk gebakken vis. Ik hoop voor hem dat hij niet een Sint-Petrusvis, uit het meer van Galilea, te verorberen kreeg, want dan at hij alleen maar graten - ik spreek uit eigen ervaring.

Ik bedoel te zeggen: de messias, deze Jezus, is geen waan, geen spook, geen schim. Als in een visioen wagen we te zeggen dat hij met ons eet en met ons is. Dus Jezus zelf leeft niet echt meer? Hij leeft wel, in zijn lichaam. De ekklesia, die gemeente van bijeengeropenen, is zijn lichaam. De ekklesia die wordt opgeroepen tot samenkomst om de Schriften te

lezen en te doorgronden; en om het brood te breken als 'sacrament van hoop' dat niets onmogelijk is bij God, die van Israël; die ons voedt met de hoop dat een nieuwe wereld komen zal waarin Ploert en Schender het niet langer voor het zeggen hebben. Daarvan getuigen de Thora van Mozes, de profeten en de psalmen - heel de joodse Schrift -, in vele toonaarden, bladzij na bladzij.

Messias Jezus wordt een waan, een spook, een schim, als wij de verhalen over hem niet doorzichtig maken tot op het verhaal van Israël, van mensen in hun alledaagse bestaan die, gekneveld door goden en machten, hunkeren naar bevrijding. Anders wordt Jezus een zeer hoog verhevene, tronend in de hemel, en wij maar opkijken of hij misschien nog eens terugkeert.

In het eerste hoofdstuk van Lukas deel twee, het boek Handelingen der Apostelen (1:9-11), lezen we dat Jezus opwaarts wordt genomen, weg van zijn leerlingen, van hun ogen.

En toen zij naar de hemel staarden, terwijl hij ging - daar: twee mannen stonden naast hen, in witte kleren, en zij zeiden:

'Mannen, Galileërs, wat staan jullie naar de hemel te kijken?'

Die twee mannen stonden ook al bij het graf van Jezus, op die eerste dag van de week, 'in blinkend wit kleed' (Lukas 24:4). Wie zijn die twee mannen, mensen dus, geen engelen? Ik herken in die twee Mozes en Elia, met wie Jezus sprak in het Lukasevangelie, op de berg, 'over zijn uittocht die hij bestemd was te voltooiën in Jeruzalem'. Zij zijn het die de leerlingen van zien, staren, kijken, een of ander hemelwezen achterna, brengen tot wat hen nu te doen staat, willen zij getuigen worden van het koningschap van God: zij gaan zich buigen over de Schriften, over Mozes en de Profeten, de oude teksten proeven om er lering uit te trekken. Niet meer zien, staren, kijken, want er valt niets te zien, maar horen, verstaan, begrijpen - in het leerhuis.

Aan het slot van Lukas deel een, het evangelieverhaal, staat geschreven dat de leerlingen terugkeren naar Jeruzalem. 'En zij waren zonder ophouden in het heilige - de tempel - en zegend God.' Lukas deel een eindigt op de plaats waar het begon: in Jeruzalem, in het heilige.

Hoe zegend zij God, de leerlingen, met welke woorden? Ik stel mij voor met de woorden van de tweede zegenspreuk van het oeroude joodse Achttiengebied. Heel de strekking van Lukas' relaas over Jezus lees ik daar terug. Hoor maar:

*Gij zijt de Sterke voor altijd en eeuwig, mijn heer,
Gij doet doden leven,
groot zijt Gij in bevrijden;
Gij die in verbondenheid het leven onderhoudt,
in groot erbarmen doden doet leven,
ondersteunt die gevallen zijn,
zieken geneest,
geboeiden losmaakt
en zijn trouw gestand doet
aan hen die slapen in het stof.*

Als Lukas zijn verhaal over Jezus schrijft, ergens na het jaar 70, ruim veertig jaar na dato, is Jeruzalem verwoest door Romeinse legioenen, met tempel en al. Niet alleen Jezus was slachtoffer van de Romeinse wereldorde, vele andere joden werden verpletterd door de moordmachine van de keizer. Tijdens het beleg van Jeruzalem waren er dagen dat er meer dan vijfduizend joden werden gekruisigd.

De messias is dood, vermoord, als een van de velen van zijn volk. Hij is uit de doden opgewekt, zo luidt het verhaal. Dat mag zo zijn, maar weg is hij wel, verdwenen, en hij was weerloos tegen het geweld van het oppermachtige Rome. Vergeet het verder maar. Begraaf alle hoop. Zo denken ze in de gemeente, de ekklesia, waar Lukas dit verhaal vertelt. Maar hij vertelt verder. Tot het bittere einde. En nog verder - boek Handelingen van de Apostelen -, tot de tweede held van zijn verhaal, Paulus, in het centrum van de absolute macht is aangekomen, in Rome. Daar zegt hij: 'Laat het u bekend zijn: dat deze bevrijding van Godswege naar de volkeren is gezonden. Zij zullen horen' (Handelingen 28:28). Dat is jullie bekend, lieve gemeente: ze hebben de hoop van het volk, de messias, vertrappt; ze hebben het volk uitgeroeid dat de drager was van de hoop op vrijheid voor alle volkeren. Zie wat er gebeurt: die hoop is het lichaam van de macht binnengedrongen; zij steekt overal de kop op, er is geen kruid tegen gewassen. Dat is het wat geschiedt. En dat is het gevolg van de komst van de messias en de bevrijding naar het centrum van de macht in het joodse land, naar Jeruzalem. Zoals die kleine macht gebroken werd, zo zal ook de grote macht worden gebroken, zo zal Rome het onderspit delven. Wanneer? Dat weten we niet. Laten we daar niet over speculeren. Maar het zal.

Wij komen hier op zondagmorgen niet bijeen, zeker niet allereerst, om verstrooiing te vinden. Daarvoor is gelegenheid genoeg, de amusementsindustrie draait op volle toeren en het bier vloeit rijkelijk. Maar op vele plaatsen in de wereld, op deze aarde onder de hemel, gaat het heel anders toe. Daar worden, noodgedwongen, kinderen niet naar school gestuurd, maar naar fabrieken, om onze kleding, de schoenen die wij dragen, zo goedkoop mogelijk te fabriceren. Het 'grote verhaal' van de bijbel, dat één grote oproep is tot sociale gerechtigheid, staat dichterbij hun situatie dan bij de onze. Wij mogen ons dat realiseren en een plaats geven in ons hart, nu wij het verhaal over Jezus volgens Lukas hebben uitgelezen. (Zo'n verhaal uitlezen doe je natuurlijk nooit echt. Als het goed is, raken we niet uitgelezen.) 'Toen opende hij hun verstand, opdat zij de Schriften zouden doorgronden.' Die zij, wier verstand wordt geopend, zijn wij. Dit staat geschreven voor jullie en voor mij. De Schriften lezen doe je niet oppervlakkig, ter verstrooiing, in een gezellig hoekske met het boekske, nee, je neemt plaats in de banken van het leerhuis en je spelt de woorden een voor een, het verstand op scherp. En je kijkt naar deze wereld, hoe het toegaat, het verstand op scherp; je probeert te zien met de ogen van de arme, de onderdukte, de vernederde - mens zoals jij mens bent. En je geeft de hoop niet op, want dan geef je mensen op. 'Wat in stilte bloeit, in de luwte van tuinen, onder de hete zon, op de akker, heeft hij bestemd voor de tafel der armen.'

Ten slotte. Op de kist met het lichaam van Karol Wojtyła lag het evangelieboek opengeslagen, tot de wind het dichtwaaide. Alleen het evangelieboek, dus niet de hele bijbel, inclusief de joodse Schrift. Dat mag de volgende keer anders.

Amsterdamsche Studentenekklesia, zondag 10 april 2005

*In De Rode Hoed, Keizersgracht 104,
Amsterdam, zondag 11.00 uur*

8 mei	<i>Ton Honig</i>
15 mei	<i>Pinksteren, Huub Oosterhuis</i>
22 mei	<i>Monique Leijgraaf</i>
29 mei	<i>Bettine Siertsema</i>
5 juni	<i>Doopdienst, Huub Oosterhuis</i> laatste dienst van dit seizoen

CONCERT 12 juni 2005, in DE RODE HOED

'Psalmensymfonie'

Tekst: Huub Oosterhuis; muziek: Antoine Oomen

12 juni, 15.00 uur:

In het kader van de afsluiting van het seizoen van de Amsterdamse Studentenekklesia wordt uitgevoerd de nieuwe 'Psalmensymfonie' van Antoine Oomen, op teksten van Huub Oosterhuis. Door het koor voor nieuwe nederlandse religieuze muziek onder leiding van de componist. Piano: Henri Heuvelmans

Toegang vrij, reserveren niet noodzakelijk.

De Rode Hoed, Keizersgracht 104, Amsterdam

**AGENDA mei en juni 2005
AMSTERDAMSE STUDENTENEKKLESIA**